

Moderne woningbouw

In de negentiende eeuw leefden arbeiders met hun gezinnen in beroerde omstandigheden: hele gezinnen woonden op driehoog voor of achter en moesten samen gebruik maken van sanitaire voorzieningen. Ziekte en honger waren aan de orde van de dag. Niet alleen uit ideële redenen wilde men een einde aan die toestanden. Ook welgestelden hadden natuurlijk last van epidemieën als die uitbraken.

In de ideeën over het nieuwe bouwen, die in verschillende landen in Europa opkwamen, kom je bij verschillende architecten dezelfde uitgangspunten tegen: **licht, lucht en functie**. Die werden gerealiseerd in tal van moderne woningbouwprojecten kort na de eerste wereldoorlog. Daarmee steeg niet alleen het woongenot en welzijn van de arbeiders, maar kwam ook de volksgezondheid op een hoger peil.

P. Rietveld: Schröderhuis, Utrecht, 1924

Wat betekenden de uitgangspunten 'licht, lucht en functie' in de praktijk?

1. licht: woningen moesten zo veel mogelijk licht binnen laten. *Le Corbusier*, een van de meest vooraanstaande architecten, paste voor het eerst zijn 'fenêtres en chaînes' toe; een lange ononderbroken reeks ramen;
2. lucht: in woningen moest gemakkelijk in alle vertrekken verse lucht kunnen binnentreden;
3. functie: functioneel bouwen betekende dat men uitging van het gebruik van de woning en niet van allerlei bekende en ouderwetse vormgevingsprincipes, zoals (classicistische) versieringen.

In Nederland waren het met name de architecten Oud, Stam en Rietveld die ontwerpen maakten volgens de principes van het modernisme. Bij Rietveld was ook de compositie een belangrijk aspect. Hij benutte het middel om rust, maar ook een zekere spanning op te roepen.

Le Corbusier en Pierre Jeanneret: Doppelhaus, Weissenhofsiedlung, Stuttgart 1927

De Zwitsers-Franse architect *Le Corbusier* formuleerde zijn gedachten over functioneel bouwen in een vijftal principes waarvan je een aantal in alle moderne woongebouwen terugvindt:

1. bouwen op 'pilotis' (kolommen), zodat de ruimte waarop het gebouw staat, vrij is,
2. een vrij indeelbare plattegrond van de woning, zodat de bewoners zelf het aantal en de grootte van de vertrekken kunnen bepalen,
3. lange rijen ramen waardoor over de volle breedte van de woning licht kon binnenkomen,
4. geen versieringen, beperkt kleurgebruik, wit gepleisterde muren, constructies die niet worden verborgen,
5. plat dak met daktuin of dakterras. Daarmee verdween het zadeldak en konden de bewoners gebruik maken van ruimte die anders deels verloren ging.

Voor de maatvoering introduceerde Le Corbusier zijn *modulor* (zie afbeelding hiernaast)

Weissenhofsiedlung, Stuttgart

In Stuttgart verzamelde de Duitser *Ludwig Mies van der Rohe* een internationale groep met de bekendste architecten om zicht heen om er de zogenaamde Weissenhofsiedlung te realiseren. Ze hadden de opdracht gekregen om uit te zoeken welke mogelijkheden het nieuwe rationele (of functionele) bouwen bood wat betreft ideeën, materiaalgebruik en bouwmethoden.

Maquette Weissenhofsiedlung met op de voorgrond een huizenblok voor twee gezinnen van Le Corbusier en Pierre Jeanneret

Op de afbeelding van de maquette zie je een deel van de Weissenhofsiedlung. Op de voorgrond is een model van het huis van Le Corbusier te zien: een woning voor gezinnen. Duidelijk is ook de vrij bruikbare ruimte op het dak te zien, de bouw op 'pilotis' en de 'fenêtres en chaînes', enkele van de uitgangspunten van Le Corbusier (zie ook afbeelding hierboven).

Alle architecten die bij het plan betrokken waren verdiepten zich in bepaalde facetten van het moderne, functionele of rationele bouwen. *Walter Gropius* bijvoorbeeld probeerde er nieuwe toepassingen uit voor elementenbouw. Daarbij bouwde hij volgens de 'droge' (dus zonder cement) methode met kant-en-klare elementen.

Mies van der Rohe, realiseerde in Weissenhof een flatgebouw op basis van een staalskelet. Elke woning in het gebouw heeft een andere plattegrond dan de andere. Daardoor past de woning perfect bij de woonwensen van de bewoners of kan daar op worden aangepast.

*L. Mies v.d. Rohe: familienhaus (voorzijde),
Weissenhofsiedlung, Stuttgart, 1927*

In de Weissenhofsiedlung werden niet alleen wooncomplexen neergezet maar ook vrijstaande woningen gebouwd. Opmerkelijk in het huis van Sharoun zijn daarbij de gebogen wanden, waardoor een compositorisch spel is ontstaan tussen de wanden dat te vergelijken is met het Schröderhuis van Rietveld in Utrecht

*H. Sharoun: Vrijstaande woning,
Weissenhofsiedlung, Stuttgart, 1927*

De *Weissenhofsiedlung* in Stuttgart kreeg veel kritiek van de Nazi's. De witte gebouwen met hun platte daken zouden niet Duits zijn. Ze lieten zelfs fotomontages met Arabieren en kamelen maken om het on-Duitse karakter aan te tonen. Van hun plan om de wijk te slopen en er een kazerne te bouwen, is gelukkig niets terecht gekomen. Een aantal woningen in het hart van het wijkje is in de oorlog gebombardeerd en niet meer in originele staat herbouwd. De woningen in de Weissenhofsiedlung zijn nu een monument, worden goed onderhouden, worden nu verhuurd aan ambtenaren en zijn nu een 'must' voor architectuurstudenten.

In Italië waren de ideeën van het functionele bouwen ook bekend en werden er toegepast en ontwikkeld. In Italië kwam het fascisme echter veel eerder op dan in Nazi-Duitsland. De Italiaanse fascistten kozen echter anders dan in Duitsland voor moderne gebouwen als kantoren.

*Terragni: Casa del Fascio
(tegenwoordig kantoor van de
financiële politie) 1936*

Terragni kreeg de opdracht om in Como het Casa del Fascio, een kantoor voor de fascistische beweging, te realiseren. Het gebouw moest zo transparant mogelijk zijn, om het fascisme te presenteren als een doorzichtige, open beweging. Ook moest het gebouw aan de voorzijde een groot aantal glazen deuren hebben, die elektrisch konden worden bediend. Zo konden ze automatisch tegelijk geopend worden om de fascistische leden binnen de gelegenheid te geven om als een man naar buiten te treden.

Het hele gebouw is bekleed met marmer. In de kamer van de partijleider is het ruwe gewapende beton echter één kolom niet bekleed. Die kolom moest het karakter van het fascisme symboliseren. Aan deze kolom moesten de overblijfselen bevestigd worden van een fascistische straatvechter die zich hadden gegeven voor het fascisme.

Nederland

In Nederland zijn met name de *Van Nelle-fabriek* in Rotterdam, het *Schröderhuis* in Utrecht en het sanatorium *Zonnestraal* in Hilversum iconen van het moderne bouwen. In tal van andere landen is er in de stijl van het modernisme gebouwd, zodat de beweging al gauw de naam *International Style* kreeg.

Veel moderne architecten vinden dat de Moderne Beweging als inspiratiebron tegenwoordig heeft afgedaan. Het was een product van die tijd en heeft in hun ogen in alle opzichten gefaald: *“De architectuur bracht geen Utopia, was niet echt functioneel en transformeerde zichzelf van een sociale beweging in een commerciële onderneming, die niet wist te ontkomen aan banaliteit.”*